

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

ĐỖ NGỌC THU'

KHẢO SÁT CÁC TÍN HIỆU THẨM MĨ
“MÙA XUÂN” VÀ “TRÁI TIM” TRONG THƠ XUÂN DIỆU

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGÔN NGỮ'

THÁI NGUYÊN- 2008

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

ĐỖ NGỌC THU

**KHẢO SÁT CÁC TÍN HIỆU THẨM MĨ
“MÙA XUÂN” VÀ “TRÁI TIM” TRONG THƠ XUÂN DIỆU**

CHUYÊN NGÀNH: NGÔN NGỮ

MÃ SỐ: 602201

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGÔN NGỮ

Người hướng dẫn khoa học

PGS.TS NGUYỄN ĐỨC TỒN

THÁI NGUYÊN- 2008

Lời cảm ơn

Em xin bày tỏ lời biết ơn sâu sắc đối với PGS .TS Nguyễn Đức Tồn đã nhiệt tình, tận tâm và chu đáo hướng dẫn em thực hiện luận văn này.

Em cũng xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu, khoa Sau đại học, khoa Ngữ Văn Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, Viện Ngôn ngữ học cùng các thầy cô giáo đã giúp đỡ em hoàn thành khóa học.

Tác giả luận văn cũng xin chân thành cảm ơn bạn bè, các em sinh viên và những người thân trong gia đình đã động viên, giúp đỡ trong suốt thời gian học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2008

Tác giả

Đỗ Ngọc Thu

CÁC KÍ HIỆU VIẾT TẮT

TH: Tín hiệu

THTM: Tín hiệu thẩm mỹ

THHT: Tín hiệu hàng thể

THTMHT: Tín hiệu thẩm mỹ hàng thể

BTTV: Biến thể từ vựng

BTQH: Biến thể quan hệ

BTKH: Biến thể kết hợp

YNTM: Ý nghĩa thẩm mỹ

CÁC KÍ HIỆU CỦA CÁC TẬP THƠ

Thơ thơ: T1

Gửi hương cho gió: T2

Ngọn quốc kì: T3

Riêng chung: T4

Mũi Cà Mau: T5

Cầm tay: T6

Một khối hồng: T7

Hai đợt sóng: T8

Tôi giàu đôi mắt: T9

Hồn tôi đôi cánh: T10

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU.....	1
I.Lý do chọn đề tài.....	1
II.Lịch sử vấn đề.....	2
III.Mục đích và đối tượng nghiên cứu.....	3
IV.Phạm vi nghiên cứu.....	4
V.Phương pháp nghiên cứu.....	4
VI. Những dự kiến đóng góp.....	5
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ THUYẾT VỀ TÍN HIỆU THẨM MĨ	
1.1.Khái niệm về tín hiệu thẩm mỹ.....	6
1.1.1. Mối quan hệ của bộ ba: Tín hiệu-Tín hiệu ngôn ngữ- Tín hiệu thẩm Mỹ ...	6
1.1.1.1.Tín hiệu.....	7
1.1.1.2.Tín hiệu ngôn ngữ.....	10
1.1.1.3.Tín hiệu thẩm mỹ.....	13
1.2. Những đặc tính của tín hiệu thẩm mỹ.....	17
1.2.1 Tính đẳng cấu.....	17
1.2.2. Tính cấp độ.....	19
1.2.3. Đặc tính tác động.....	20
1.2.4.Tính biểu hiện.....	21
1.2.5. Tính biểu cảm.....	23
1.2.6. Tính biểu trưng.....	24
1.2.7. Tính truyền thông và cách tân.....	25
1.2.8. Tính hệ thống.....	26
1.2.9. Tính trừu tượng và cụ thể.....	28
1.3. Tín hiệu thẩm mỹ và ngôn ngữ văn học.....	30
1.4. Tín hiệu thẩm mỹ văn chương.....	32
1.5. Tiểu kết chương I.....	34
CHƯƠNG 2: TÍN HIỆU THẨM MĨ “MÙA XUÂN” TRONG THƠ XUÂN DIỆU	
2.1. Dẫn nhập.....	37

2.2.Kết quả khảo sát.....	39
2.3.Tín hiệu hằng thể “Xuân”.....	41
2.4.Các biến thể của tín hiệu hằng thể “Xuân”.....	48
2.4.1.Biến thể từ vựng của THHT “Xuân”.....	48
2.4.2.Biến thể kết hợp của tín hiệu hằng thể “Xuân”.....	51
2.4.3.Biến thể quan hệ của tín hiệu thẩm mỹ “Xuân”.....	57
2.4.3.1.Các tín hiệu BTQH là danh từ, cụm danh từ.....	57
2.4.3.2. Các tín hiệu BTQH là động từ /cụm động từ.....	70
2.5. Tiểu kết chương 2.....	72
CHƯƠNG 3: TÍN HIỆU THẨM MỸ “TRÁI TIM” TRONG THƠ XUÂN DIỆU	
3.1.Dẫn nhập.....	76
3.2.Kết quả khảo sát.....	80
3.3. THTM hằng thể “Tim/Trái tim”.....	80
3.4.Biến thể của tín hiệu hằng thể “Trái tim”.....	81
3.4.1.Biến thể từ vựng của THHT “Trái tim”.....	82
3.4.2. Biến thể kết hợp của tín hiệu hằng thể “Trái tim”.....	85
3.4.2.1. Ý nghĩa thẩm mỹ “tình yêu” của BTKH “trái tim”.....	86
3.4.2.2.Ý nghĩa thẩm mỹ “trái tim công dân” của BTKH“Trái tim”.....	89
3.4.3. Biến thể quan hệ của các tín hiệu thẩm mỹ chỉ trái tim.....	98
3.4.3.1.Những THBTQH là những động từ hoặc cụm động từ.....	99
3.4.3.2. Những tín hiệu biến thể quan hệ là những tính từ hoặc cụm tính từ.....	102
3.4.3.3.THBTQH là danh từ chỉ thời gian, không gian của THTM <i>Trái tim</i> trong thơ Xuân Diệu.....	104
3.5.Tiểu kết chương 3.....	105
KẾT LUẬN.....	109
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	113
PHỤ LỤC.....	118

MỞ ĐẦU

I. Lí do chọn đề tài

1. Nói đến tín hiệu thẩm mỹ là nói đến vấn đề có liên quan đến nhiều chuyên ngành, bởi vậy nó được xem xét dưới nhiều góc độ, đặc biệt là những tín hiệu ngôn ngữ thẩm mỹ trong tác phẩm văn chương. Một tín hiệu ngôn ngữ thông thường khi đi vào thế giới thơ ca thì đã được chuyên hóa thành một tín hiệu nghệ thuật, tín hiệu thẩm mỹ - ngôn ngữ hay còn gọi là tín hiệu văn chương. Tín hiệu văn chương nói riêng và tín hiệu thẩm mỹ nói chung có thể được hiểu là tín hiệu thuộc hệ thống các phương tiện biểu hiện của các ngành nghệ thuật bao gồm toàn bộ những yếu tố của hiện thực, tâm trạng, cảm xúc... Những yếu tố của chất liệu ngôn ngữ với văn chương; như các yếu tố của chất liệu màu sắc với hội họa; âm thanh, tiết tấu với âm nhạc... được lựa chọn và sáng tạo trong tác phẩm nghệ thuật vì mục đích thẩm mỹ.

Như vậy, một tín hiệu thẩm mỹ phải hội tụ đủ các nhân tố sau: 1) cái biểu hiện, đây là hình thức vật chất nghệ thuật. 2) Cái được biểu hiện là các giá trị ý nghĩa thẩm mỹ. 3) Chủ thể sáng tạo(thế giới phát ngôn và tiếp nhận). 4) Thuộc một hệ thống tín hiệu thẩm mỹ nhất định.

Chính vì vậy khi xem xét cấu trúc của tín hiệu thẩm mỹ cần thấy tính hệ thống của nó được biểu hiện ở bình diện trừu tượng và cụ thể. Thuộc bình diện trừu tượng là những hằng thể “ nguyên mẫu” có tính cố định, bất biến. Thuộc bình diện cụ thể là những biến thể của tín hiệu thẩm mỹ trong mỗi lần xuất hiện nó mang tính hiện hữu cụ thể sinh động.

Thực tế cho thấy nghiên cứu giá trị của tín hiệu thẩm mỹ là nghiên cứu những biến thể của nó qua mỗi lần xuất hiện và việc nghiên cứu hệ thống tín hiệu thẩm mỹ cũng chính là nghiên cứu cấu trúc hình tượng mang tính cụ thể hiện hữu của tác phẩm nghệ thuật. Tìm hiểu các tín hiệu văn chương là phải tìm hiểu các yếu tố ngôn ngữ giúp biểu hiện nó. Khi phân tích một tín hiệu văn chương, chúng ta phải bám sát vào tổ hợp ngôn ngữ biểu hiện nó để phân tích.

Chính vì vậy, để hiểu và đánh giá đúng đắn và có cơ sở khoa học một tác phẩm văn học rất cần sự khảo sát, đánh giá hệ thống các tín hiệu thẩm mỹ trong tác phẩm. Do đó gần đây vấn đề Tín hiệu thẩm mỹ đã được nhiều học giả trong và ngoài nước quan tâm nghiên cứu. Tuy nhiên ở Việt Nam công việc nghiên cứu THPTM văn chương cũng mới chỉ là bắt đầu.

2. Trong nền văn học Việt Nam hiện đại nói chung và Thơ Mới nói riêng, Xuân Diệu nổi lên như một hiện tượng văn học hết sức rực rỡ. Đặc biệt trong lĩnh vực thơ tình yêu thì có lẽ cho đến nay vẫn chưa có ai xứng đáng hơn Xuân Diệu với danh hiệu: Nhà thơ tình lớn nhất trong văn học Việt Nam hiện đại - như nhiều nhà phê bình văn học trong và ngoài nước nghiên cứu Xuân Diệu đã đánh giá: Thế Lữ, Hà Minh Đức, Hoài Thanh- Hoài Chân, Nguyễn Hoàn Khung, Nguyễn Đăng Mạnh, Nguyễn Bùi Vợi, Alêchxây Vaxiliep, Mirây Găngxen, Blaga Dimitrôva...

Nhưng trong những nhà nghiên cứu nổi tiếng này, hầu như còn ít có người quan tâm tới tài năng của Xuân Diệu trong lĩnh vực ngôn ngữ. Ở đây chúng tôi muốn bàn về “Mùa xuân- Trái tim” trong thơ tình Xuân Diệu dưới góc độ là những tín hiệu thẩm mỹ nhằm góp phần khẳng định một cách tiếp cận mới các hình tượng văn học từ góc độ lí thuyết về tín hiệu thẩm mỹ để góp thêm tiếng nói ca ngợi tài năng xuất chúng của nhà thơ, đồng thời phục vụ cho việc giảng dạy các tác phẩm văn học trong nhà trường hiện nay, và ở mức độ nhất định góp phần nâng cao năng lực cảm thụ thẩm mỹ các thi phẩm của Xuân Diệu nói riêng, các tác phẩm thơ ca nói chung.

II. Lịch sử vấn đề

Nghiên cứu ngôn ngữ trong tác phẩm văn chương có rất nhiều hướng đi, song những năm gần đây, nhiều vấn đề của văn học đang được soi rọi dưới cái nhìn của ngôn ngữ học hiện đại; trong đó vấn đề lí thuyết về tín hiệu tỏ ra rất có ưu thế. Ở nước ta, vấn đề tín hiệu và tín hiệu thẩm mỹ đã được các tác giả như Hoàng Tuệ, Hoàng Trinh, Đào Thản, Phan Ngọc, Đái Xuân Ninh... quan tâm nghiên cứu nhiều.

Nhiều luận án triển khai theo hướng nghiên cứu này cũng đã khẳng định được ý nghĩa thực tiễn của hướng nghiên cứu văn học từ góc độ ngôn ngữ học; đồng thời đã có những đóng góp bổ sung quan trọng vào lí thuyết về tín hiệu thẩm mĩ. Có thể kể đến các luận án của tác giả Trương Thị Nhân “*Sự biểu đạt bằng ngôn ngữ của THPTM- không gian trong ca dao*”, Phạm Thị Kim Anh “*Tín hiệu thuộc trường nghĩa cây trong thơ Việt Nam*”, Bùi Thị Hồng “*Tìm hiểu vấn đề tín hiệu thẩm mĩ trong thơ Huy Cận*”, Lê Thị Tuyết Hạnh “*Một số tín hiệu thẩm mĩ trong thơ Xuân Quỳnh*” ... Nhiều luận văn và các bài viết khác cũng góp phần khẳng định thế mạnh của hướng nghiên cứu này.

Các nhà nghiên cứu Xuân Diệu mới tập trung vào tìm hiểu các tác phẩm của ông từ góc độ văn học. Những công trình nghiên cứu các tác phẩm của nhà thơ từ góc độ ngôn ngữ học còn chưa nhiều. Riêng việc nghiên cứu thơ Xuân Diệu từ lí thuyết Tín hiệu thẩm mĩ nói chung, đặc biệt tín hiệu Tín hiệu thẩm mĩ **Mùa xuân/Trái tim** trong thơ ông hầu như cho đến nay vẫn chưa thấy có công trình chuyên khảo nào. Đây chính là lí do chính để đề tài luận văn của chúng tôi dành cho vấn đề còn bỏ ngỏ này.

III. Mục đích và đối tượng nghiên cứu

1. Mục đích : Dựa trên những cơ sở lí thuyết về tín hiệu thẩm mĩ, chúng tôi mong muốn tiếp tục thể nghiệm phương pháp nghiên cứu văn học dưới cái nhìn của tín hiệu học nói chung, ngôn ngữ học nói riêng, đồng thời đóng góp tiếng nói khẳng định thêm những thành công của thơ Xuân Diệu nói riêng và dòng thơ ca lãng mạn nói chung, qua đó khắc họa phong cách ngôn ngữ của thi sĩ này.

2. Đối tượng nghiên cứu tín hiệu thẩm mĩ có ý nghĩa quan trọng trong phong cách thơ tình Xuân Diệu nói riêng và trong dòng văn học lãng mạn nói chung là các tín hiệu “**Mùa xuân**” và “**trái tim**” vốn đã trở thành những biểu tượng quen thuộc, thân thiết không chỉ đối với người Việt Nam mà cả nhân loại, đồng thời chúng đã

đi vào văn chương và trở thành những tín hiệu thẩm mỹ, những hình tượng nghệ thuật đặc sắc.

IV. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi khảo sát của đề tài là các tập thơ: Thơ Thơ, Gửi hương cho gió, Ngọn quốc kỳ, Riêng chung, Mũi Cà Mau, Cầm tay, Một khối hồng, Hai đợt sóng, Tôi giàu đôi mắt, Hồn tôi đôi cánh. Đây là những tác phẩm của Xuân Diệu viết trước và sau CMT8

V. Phương pháp nghiên cứu

Để giải quyết nhiệm vụ nghiên cứu của luận văn, chúng tôi sử dụng các phương pháp, thủ pháp nghiên cứu sau:

1. Phương pháp nghiên cứu thống kê, phân loại:

Luận văn tiến hành thống kê tần số xuất hiện của các tín hiệu thẩm mỹ chỉ “**Mùa xuân**”-“**Trái tim**” trong mọi hoàn cảnh xuất hiện của chúng - dưới dạng hằng thể, biến thể và các yếu tố ngôn ngữ khác cùng xuất hiện với các tín hiệu thẩm mỹ này.

2. Phương pháp phân tích diễn ngôn và ngữ dụng học tức phân tích nghĩa của từ theo ngữ cảnh sử dụng: Phương pháp này được áp dụng khi khảo sát sự xuất hiện của các từ ngữ chỉ “**mùa xuân**” và “**trái tim**” cùng với các từ ngữ khác xuất hiện kèm theo ở những ngữ cảnh khác nhau trong thơ Xuân Diệu với tư cách là những tín hiệu thẩm mỹ văn chương, phân tích ý nghĩa của các từ ngữ đó trong từng hoàn cảnh sử dụng, đối tượng sử dụng.

3. Phương pháp xác lập ngữ cảnh trống để tìm sự khác biệt ngữ nghĩa giữa các từ đồng nghĩa: Các từ ngữ cùng chỉ về “**mùa xuân**” hoặc “**trái tim**” tuy là đồng nghĩa nhưng ở mỗi ngữ cảnh sử dụng từ chúng lại có sự khác nhau về ý nghĩa, về sắc thái biểu cảm - đánh giá và phạm vi sử dụng.